“BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARIDA PEDAGOGIK MULOQOTNING PRAGMATIK KOMPETENTLIGINI NUTQIY VAZIYATLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH”

Sh.R.Xolliyeva[1]

1. Buxoro xalqaro universiteti tayanch doktoranti

Mas'ul muallif: Xolliyeva Shaxnoza Raxmatulloyevna, Buxoro xalqaro universiteti tayanch doktoranti.

Received: 12 Noyabr 2026
Accepted: 17 Noyabr 2026
Published: 22 Noyabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Xolliyeva, S. R. “BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARIDA PEDAGOGIK MULOQOTNING PRAGMATIK KOMPETENTLIGINI NUTQIY VAZIYATLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH” / S. R. Xolliyeva // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 11, № 2. — B. 264–267.

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida pedagogik muloqotning pragmatik kompetentligini nutqiy vaziyatlar asosida rivojlantirishning nazariy va metodik asoslari tahlil qilinadi. Pragmatik kompetentlik o‘qituvchining nutqni muloqot maqsadi, vaziyati va suhbatdoshining yosh xususiyatlariga mos ravishda tanlash, o‘quvchi nutqidagi yashirin ma’nolarni tushunish hamda o‘z nutqiy xatti-harakatining ta’sirini anglash qobiliyati sifatida qaraladi. Maqolada J. Ostin va J. Serlning nutq aktlari nazariyasi, G. Graysning muloqot tamoyillari, P. Braun va S. Levinsonning xushmuomalalik nazariyasi, L. Bakmanning kommunikativ til qobiliyati modeli hamda J. Lich va J. Tomasning pragmalingvistik va sotsiopragmatik yondashuvlari qiyosiy tahlil etiladi. Pragmatikani o‘qitish samaradorligiga oid xalqaro meta-tahlillar natijalari va O‘zbekistonning PIRLS va PISA tadqiqotlaridagi ko‘rsatkichlari boshlang‘ich ta’limda o‘qituvchi nutqi sifatiga qo‘yilayotgan talablar nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqiladi. Tahlil asosida pragmatik kompetentlikning pragmalingvistik, sotsiopragmatik va metapragmatik komponentlari ajratilib, uni rivojlantirishning to‘rt bosqichli metodikasi taklif etiladi. Mazkur metodika pedagogika oliy ta’lim muassasalarida “Ona tili o‘qitish metodikasi”, “Pedagogik mahorat” fanlari va pedagogik amaliyot jarayonida qo‘llanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi, pragmatik kompetentlik, pedagogik muloqot, nutq akti, nutqiy vaziyat, xushmuomalalik, metapragmatik xabardorlik, rolli o‘yin, mikroo‘qitish.

“РАЗВИТИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ РЕЧЕВЫХ СИТУАЦИЙ”

Аннотация. В статье анализируются теоретические и методические основы развития прагматической компетентности педагогического общения у будущих учителей начальных классов на основе речевых ситуаций. Прагматическая компетентность рассматривается как способность учителя выбирать речевые средства в соответствии с целью общения, ситуацией и возрастными особенностями собеседника, понимать скрытые смыслы в речи учащихся и осознавать воздействие собственного речевого поведения. Проводится сравнительный анализ теории речевых актов Дж. Остина и Дж. Сёрла, принципов общения П. Грайса, теории вежливости П. Браун и С. Левинсона, модели коммуникативной языковой способности Л. Бахмана, а также прагмалингвистического и социопрагматического подходов Дж. Лича и Дж. Томас. Результаты международных метаанализов эффективности обучения прагматике и показатели Узбекистана в исследованиях PIRLS и PISA рассматриваются с точки зрения требований к качеству речи учителя в начальном образовании. На основе анализа выделены прагмалингвистический, социопрагматический и метапрагматический компоненты прагматической компетентности и предложена четырёхэтапная методика её развития. Методика может применяться в педагогических вузах в рамках дисциплин «Методика преподавания родного языка», «Педагогическое мастерство» и в ходе педагогической практики.

Ключевые слова: будущий учитель начальных классов, прагматическая компетентность, педагогическое общение, речевой акт, речевая ситуация, вежливость, метапрагматическая осведомлённость, ролевая игра, микропреподавание.

“DEVELOPING THE PRAGMATIC COMPETENCE OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION IN PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS THROUGH SPEECH SITUATIONS”

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations for developing the pragmatic competence of pedagogical communication in pre-service primary school teachers through speech situations. Pragmatic competence is treated as a teacher’s ability to choose language that fits the communicative goal, the situation and the age of the interlocutor, to understand implied meanings in pupils’ speech and to be aware of the effect of his or her own speech behaviour. The article compares J. Austin’s and J.

Searle's speech act theory, H. P. Grice's cooperative principle, P. Brown and S. Levinson's politeness theory, L. Bachman's model of communicative language ability and the pragmalinguistic and sociopragmatic perspectives of G. Leech and J. Thomas. Findings from international meta-analyses on the effectiveness of teaching pragmatics, together with Uzbekistan's results in PIRLS and PISA, are discussed in terms of the demands they place on the quality of teacher speech in primary education. On this basis, pragmalinguistic, sociopragmatic and metapragmatic components of pragmatic competence are identified, and a four-stage methodology for developing it is proposed. The methodology can be used in teacher education institutions within courses on mother-tongue teaching methodology and pedagogical skill, and during teaching practice.

Keywords: pre-service primary school teacher, pragmatic competence, pedagogical communication, speech act, speech situation, politeness, metapragmatic awareness, role play, microteaching.

Kirish. Boshlang‘ich sinfda o‘qituvchi nutqi o‘quvchi uchun nafaqat bilim manbai, balki muloqot madaniyatining asosiy namunasi hamdir. 7–10 yoshli bola o‘qituvchining ko‘rsatmasini, savolini, maqtovi yoki tanbehini so‘zma-so‘z emas, balki uning ohangi, vaziyati va o‘ziga bo‘lgan munosabati orqali idrok etadi. Bir xil mazmundagi gap turlicha aytilganda bolada qiziqish, ishonch yoki aksincha, xavotir va o‘zini chetga olish holatini yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli o‘qituvchining nutqni vaziyatga mos tanlash qobiliyati, ya’ni pragmatik kompetentligi uning kasbiy mahoratining ajralmas qismi hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi. Xalqaro baholash tadqiqotlari natijalari boshlang‘ich ta’limda nutq va matn bilan ishlash sifatini oshirish zarurligini ko‘rsatmoqda. O‘zbekiston 2021-yilda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholovchi PIRLS xalqaro tadqiqotida ilk bor ishtirok etgan. Ushbu tadqiqotda O‘zbekiston to‘rtinchi sinf o‘quvchilari 437 ball to‘plab, dastur uchun belgilangan 500 balllik o‘rtacha ko‘rsatkichdan sezilarli darajada past natija qayd etgan va 57 mamlakat orasida 49-o‘rinni egallagan. PISA-2022 tadqiqotida esa 15 yoshli o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi bo‘yicha o‘rtacha balli 336 ni tashkil etgan, OECD mamlakatlarida bu ko‘rsatkich 476 ball bo‘lgan. Matnni tushunish, uning yashirin ma’nosini anglash va muallif niyatini aniqlash pragmatik ko‘nikmalar bilan bevosita bog‘liq. Bu ko‘nikmalarni o‘quvchida shakllantirish uchun esa o‘qituvchining o‘zi ularni yuqori darajada egallagan bo‘lishi lozim.

Davlat siyosati darajasida ham pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni, Prezidentning 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi hamda 2025-yil 28-apreldagi “Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-73-son Farmoni bo‘lajak o‘qituvchilarning amaliy kasbiy kompetentliklarini rivojlantirishga qaratilgan. Biroq pedagogika oliy ta’lim muassasalarida o‘qituvchi nutqi ko‘pincha adabiy til me’yorlari, ya’ni to‘g‘ri talaffuz, imlo va grammatika nuqtayi nazaridan o‘rgatiladi, nutqning muloqot vaziyatiga mosligi va o‘quvchiga ta’siri esa yetarli darajada e’tiborga olinmaydi.

Tadqiqotning maqsadi. Ushbu maqolaning maqsadi bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida pedagogik muloqotning pragmatik kompetentligi tushunchasini nazariy jihatdan asoslash, uning tarkibiy komponentlarini aniqlash hamda uni nutqiy vaziyatlar asosida rivojlantirish metodikasini taklif etishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Pragmatik kompetentlik tushunchasining nazariy asosi nutq aktlari nazariyasiga borib taqaladi. J. Ostin 1962-yilda nashr etilgan “So‘z bilan qanday ish qilinadi” asarida nutq nafaqat axborot uzatish, balki harakatni amalga oshirish vositasi ekanini asoslab, lokutiv, illokutiv va perlokutiv aktlarni ajratgan. J. Serl bu g‘oyani rivojlantirib, 1976-yilda illokutiv aktlarning reprezentativ, direktiv, komissiv, ekspressiv va deklarativ turlardan iborat tasnifini taklif etgan. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi nutqida direktiv (ko‘rsatma, iltimos, savol) va ekspressiv (maqtash, rag‘batlantirish, hamdardlik) aktlar yetakchi o‘rin tutadi. Demak, o‘qituvchi ayni bir illokutiv maqsadni o‘quvchining yoshi va vaziyatga qarab turli lisoniy shakllarda ifodalay olishi kerak.

G. Grays muloqotning hamkorlik tamoyilini ilgari surib, uni miqdor, sifat, munosabat va usul maksimalari orqali tavsiflagan. Ushbu maksimalar boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi uchun alohida ahamiyatga ega: ko‘rsatmaning ortiqcha uzun bo‘lmasligi, aniq va bolaning tajribasiga bog‘liq bo‘lishi, mavhum ifodalardan qochish uning tushunarli bo‘lishini ta’minlaydi. P. Braun va S. Levinsonning xushmuomalalik nazariyasi esa har qanday muloqotda suhbatdoshning “yuzi”, ya’ni ijtimoiy qadr-qimmati saqlanishi lozimligini asoslaydi. O‘quvchi xatosini tuzatish, tanbeh berish yoki baholash kabi vaziyatlar bolaning “yuzi”ga tahdid soluvchi harakatlar bo‘lib, ularni yumshatuvchi strategiyalarni qo‘llash o‘qituvchidan yuksak pragmatik mahorat talab etadi.

Kommunikativ kompetentlik tarkibida pragmatik komponentni ajratishda M. Kanale va M. Sueyn hamda L. Bakmanning modellari muhim o‘rin tutadi. M. Kanale va M. Sueyn 1980-yilda kommunikativ kompetentlikni grammatik, sotsiolingvistik va strategik komponentlar orqali tavsiflagan bo‘lib, ularning modelida pragmatik qobiliyat sotsiolingvistik kompetentlik tarkibiga kiritilgan. L. Bakman esa 1990-yilda taklif etgan kommunikativ til qobiliyati modelida pragmatik kompetentlikni tashkiliy kompetentlik bilan bir qatorda til kompetentligining ikki asosiy tarkibiy qismidan biri sifatida ajratgan hamda unga illokutiv va sotsiolingvistik kompetentlikni kiritgan. J. Lich esa pragmatikani pragmalingvistika, ya’ni nutqiy harakatni amalga oshirishning lisoniy vositalari va sotsiopragmatika, ya’ni ushbu vositalarni qo‘llashning ijtimoiy shart-sharoitlari sohalariga ajratgan. J. Tomas mazkur farqlash asosida “pragmatik muvaffaqiyatsizlik” tushunchasini kiritib, nutq grammatik jihatdan to‘g‘ri bo‘lsa-da, vaziyatga mos kelmaganda muloqotda tushunmovchilik yuzaga kelishini ko‘rsatgan.

Pragmatikani maxsus o‘qitish mumkinmi, degan savolga xalqaro tadqiqotlar ijobiy javob beradi. E. Jeon va T. Kayaning 2006-yildagi meta-tahlili pragmatikani o‘qitish samarali ekanini, bunda aniq va tushuntiruvchi o‘qitish o‘rtacha hisobda kattaroq natija berishini ko‘rsatgan. L. Plonski va J. Chjuan 2019-yilda 50 ta tadqiqotni umumlashtirib, pragmatik

ta'limning ta'siri sezilarli va barqaror ekanini tasdiqlagan. N. Taguchi esa o'tgan o'ttiz yildagi tadqiqotlarni sharhlab, o'qitishning samaradorligi va eng samarali metodlar masalasini tizimli tahlil qilgan. Biroq bu tadqiqotlarning aksariyati chet tilini o'rganuvchilar misolida o'tkazilgan. Bo'lajak o'qituvchilarning ona tilidagi pedagogik muloqotiga oid pragmatik kompetentlik esa kam o'rganilgan.

O'qituvchi nutqini pedagogik nuqtayi nazardan o'rganishda J. Sinkler va M. Kultxardning sinf diskursi tahlili alohida ahamiyatga ega. Ular dars muloqotining asosiy birligi sifatida "savol – javob – baho" (IRF) tuzilmasini ajratgan. K. Kazden va N. Merser tadqiqotlarida esa o'qituvchining savol berish va o'quvchi javobiga munosabat bildirish usuli bolaning fikrlash faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatishi asoslangan. O'zbek tilshunosligida pragmatik tadqiqotlar Sh. Safarov ishlarida rivojlantirilgan bo'lib, ularda nutqiy muloqotning milliy-madaniy xususiyatlari ochib berilgan.

Metodlar. Tadqiqotda nazariy-qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni umumlashtirish, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro baholash tadqiqotlari natijalarini kontent-tahlil qilish hamda pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Xalqaro ma'lumotlar IEA (PIRLS) va OECD (PISA) tadqiqotlari natijalaridan olindi.

Tahliliy natijalar. Ko'rib chiqilgan nazariyalarni umumlashtirish asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik muloqotdagi pragmatik kompetentligi uch o'zaro bog'liq komponentdan iborat ekanini ajratish mumkin. Pragmalingvistik komponent o'qituvchining nutqiy harakatni (ko'rsatma, savol, maqtov, tanbeh, iltimos) amalga oshirishning turli lisoniy vositalarini bilishi va qo'llay olishini anglatadi. Sotsiopragmatik komponent ushbu vositalarni o'quvchining yoshi, psixologik holati, vaziyat va milliy muloqot odobi me'yorlariga mos tanlay olishni ifodalaydi. Metapragmatik komponent esa o'qituvchining o'z nutqiy xatti-harakati va uning o'quvchiga ta'sirini anglashi, tahlil qilishi va zarur hollarda o'zgartira olishini nazarda tutadi. Ushbu komponentlarni rivojlantirish uchun nutqiy vaziyatlarga asoslangan to'rt bosqichli metodika taklif etiladi (1-jadval).

1-jadval.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida pragmatik kompetentlikni rivojlantirish metodikasi bosqichlari

Bosqich	Maqsad	Metod va vositalar	Kutilayotgan natija
1. Motivatsion-diagnostik	Talabalarning pragmatik kompetentlik darajasini aniqlash, pedagogik muloqot madaniyatiga qiziqish uyg'otish	Nutqiy vaziyatni yakunlash topshiriqlari (DCT), dars videolavhalarini kuzatish, so'rovnoma, o'z-o'zini baholash	Boshlang'ich daraja aniqlanadi, talaba o'z nutqidagi muammolarni anglay boshlaydi
2. Nazariy-anglash (pragmatik xabardorlik)	Nutq aktlari, muloqot tamoyillari va xushmuomalalik strategiyalari haqida tizimli bilim berish	Mini-ma'ruza, dars diskursi namunalarini (IRF) tahlil qilish, muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz nutq namunalarini qiyoslash	Pragmalingvistik bilimlar shakllanadi, talaba nutq shakli va ta'siri o'rtasidagi bog'liqlikni anglaydi
3. Amaliy-mashq	Tipik pedagogik nutqiy vaziyatlarda vaziyatga mos nutqiy xulq ko'nikmalarini shakllantirish	Rolli o'yinlar, nutqiy vaziyat keyslari (ko'rsatma berish, xatoni tuzatish, maqtash, ota-ona bilan suhbat), mikroo'qitish	Sotsiopragmatik ko'nikmalar shakllanadi, nutqiy repertuar kengayadi
4. Pedagogik amaliyot va refleksiya	Egallangan ko'nikmalarni real sinf sharoitida qo'llash va o'z nutqini tahlil qilish	Dars audio- va videoyozuvlarini tahlil qilish, refleksiv kundalik, hamkasb va metodist fikri	Metapragmatik xabardorlik shakllanadi, o'z nutqini mustaqil takomillashtirish qobiliyati rivojlanadi

Metodikaning birinchi bosqichida talabalarning boshlang'ich darajasini aniqlash uchun pragmatik tadqiqotlarda keng qo'llaniladigan "nutqiy vaziyatni yakunlash topshiriqlari" (Discourse Completion Task – DCT) boshlang'ich sinf sharoitiga moslashtiriladi. Masalan, talabaga quyidagi vaziyat beriladi: "Ikkinchi sinf o'quvchisi doskada misolni noto'g'ri yechdi va sinfdoshlari kulib yubordi. Siz unga nima deysiz?" Talabaning javobi nutq aktining tanlanishi, xushmuomalalik strategiyasi va bolaning yoshiga mosligi mezonlari asosida baholanadi.

Ikkinchi bosqichda talabalar boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutqida eng ko'p uchraydigan nutqiy harakatlar bilan tanishadi. Masalan, direktiv akt "Daftaringizni oching!", "Keling, daftarlarimizni ochamiz", "Kim birinchi bo'lib daftarini ochib, menga ko'rsatadi?" kabi turli shakllarda ifodalanishi mumkin. Talabalar bu shakllarning bolaga ta'sirini qiyosiy tahlil qilib, buyruq ohangidan hamkorlikka va o'yin elementiga o'tish bolaning faolligini qanday o'zgartirishini anglaydi. Shuningdek, G. Grays maksimalari asosida ko'rsatmaning aniqligi va qisqaligi, P. Braun va S. Levinson nazariyasi asosida esa tanbeh va xatoni tuzatishda bolaning qadr-qimmatini saqlash usullari o'rganiladi.

Uchinchi bosqich metodikaning markaziy qismi hisoblanadi. Bunda talabalar boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy faoliyatidagi tipik nutqiy vaziyatlar asosida tuzilgan keyslar bilan ishlaydi. Bunday vaziyatlarga dars boshida diqqatni jalb qilish, topshiriqni tushuntirish, javob bermagan o'quvchini rag'batlantirish, xatoni tuzatish, intizomni buzgan o'quvchiga tanbeh berish, o'quvchilar o'rtasidagi nizoni hal qilish hamda ota-onaga farzandining muammosi haqida ma'lumot berish kiradi. Har bir vaziyat rolli o'yin shaklida ijro etiladi, so'ngra guruhda muhokama qilinadi. Mikroo'qitishda esa talaba 5–10 daqiqalik dars lavhasini o'tkazadi va u videoga yozib olinadi.

To'rtinchi bosqich pedagogik amaliyot davrida amalga oshiriladi. Talaba o'zi o'tkazgan darslarning audio- yoki videoyozuvini tahlil qilib, o'z nutqidagi muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz holatlarni aniqlaydi, ularni refleksiv kundalikda qayd etadi va metodist bilan muhokama qiladi. Aynan shu bosqichda metapragmatik xabardorlik shakllanadi: talaba "nima dedim?" savolidan "aytganim o'quvchiga qanday ta'sir qildi va buni qanday yaxshiroq aytish mumkin edi?" savoliga o'tadi.

Pragmatik kompetentlikning rivojlanganlik darajasini baholash uchun uch mezon taklif etiladi: pragmalingvistik

mezon (nutqiy harakatni ifodalashning turli lisoniy vositalaridan foydalana olish), sotsiopragmatik mezon (vosita tanlashning o‘quvchi yoshi, vaziyat va muloqot odobiga mosligi) hamda metapragmatik mezon (o‘z nutqini tahlil qilish va takomillashtira olish). Har bir mezon bo‘yicha past, o‘rta va yuqori darajalar ajratiladi. Metodika samaradorligini tajriba va nazorat guruhlarida dastlabki va yakuniy diagnostika natijalarini qiyoslash orqali baholash nazarda tutiladi.

Muhokama. Olingan natijalar bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining nutq madaniyatini faqat adabiy til me’yorlariga rioya qilish bilan cheklab qo‘yish yetarli emasligini ko‘rsatadi. J. Tomas ta’kidlaganidek, grammatik jihatdan benuqson nutq ham vaziyatga mos kelmasa muloqotda muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin. Boshlang‘ich sinfda bunday muvaffaqiyatsizlik o‘quvchining darsga bo‘lgan qiziqishi, o‘ziga ishonchi va o‘qituvchiga munosabatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, xalqaro meta-tahlillar pragmatikani maqsadli o‘qitish samarali ekanini tasdiqlagan bo‘lsa-da, ular asosan chet tilini o‘rganish kontekstida o‘tkazilgan. Ona tilida so‘zlashuvchi bo‘lajak o‘qituvchi ko‘pincha kundalik muloqotda pragmatik me’yorlarni intuitiv tarzda biladi, biroq pedagogik vaziyatda, ya’ni kichik yoshdagi bolalar bilan ishlashda bu bilimlarni ongli ravishda qo‘llashda qiynaladi. Shu sababli taklif etilgan metodikada asosiy urg‘u yangi lisoniy vositalarni o‘rgatishga emas, balki mavjud bilimlarni anglash va ularni pedagogik maqsadga yo‘naltirishga, ya’ni metapragmatik xabardorlikni shakllantirishga qaratilgan.

Uchinchidan, pedagogik muloqotning pragmatik me’yorlari milliy-madaniy xususiyatlarga ega. O‘zbek muloqot madaniyatida kattalarga hurmat, murojaat shakllari (“siz” va “sen”), mehr ifodalovchi so‘zlar va maqtovning o‘ziga xos usullari muhim o‘rin tutadi. G‘arb mualliflarining xushmuomalalik nazariyalarini o‘zbek pedagogik muloqotiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, balki ularni milliy muloqot odobi bilan uyg‘unlashtirish zarur. Bu jihatlarni empirik o‘rganish, xususan, boshlang‘ich sinf darslarining korpusini yaratib tahlil qilish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Shuni ham ta’kidlash lozimki, taklif etilgan metodika alohida o‘quv kursi sifatida emas, balki “Ona tili o‘qitish metodikasi”, “Pedagogik mahorat”, “Nutq madaniyati” kabi mavjud fanlar va pedagogik amaliyot tarkibiga integratsiyalashgan modul sifatida joriy etilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining pedagogik muloqotdagi pragmatik kompetentligi uning nutqni muloqot maqsadi, vaziyati va o‘quvchining yosh xususiyatlariga mos tanlash, o‘quvchi nutqidagi yashirin ma’nolarni tushunish hamda o‘z nutqiy xatti-harakatining ta’sirini anglash qobiliyatidir. Nazariy tahlil uning pragmalingvistik, sotsiopragmatik va metapragmatik komponentlardan iborat ekanini ko‘rsatdi.

Pragmatik kompetentlikni rivojlantirish motivatsion-diagnostik, nazariy-anglash, amaliy-mashq hamda pedagogik amaliyot va refleksiya bosqichlaridan iborat metodika asosida samarali amalga oshirilishi mumkin. Metodikaning asosiy vositasi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi faoliyatidagi tipik nutqiy vaziyatlar bo‘lib, ular rolli o‘yinlar, keyslar, mikroo‘qitish va dars yozuvlarini tahlil qilish orqali o‘zlashtiriladi.

Amaliy jihatdan pedagogika oliy ta’lim muassasalarida boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining tipik nutqiy vaziyatlari to‘plamini ishlab chiqish, pedagogik amaliyotda dars yozuvlarini tahlil qilish va refleksiv kundalik yuritishni joriy etish hamda o‘qituvchilarning malaka oshirish dasturlariga pedagogik muloqot pragmatikasi modulini kiritish tavsiya etiladi. Taklif etilgan metodikani tajriba-sinov ishlari orqali empirik tekshirish keyingi tadqiqotlarning vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni.

[3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 28-apreldagi “Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-73-son Farmoni.

[4] Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008. – 320 b.

[5] Austin J.L. How to Do Things with Words. – Oxford: Clarendon Press, 1962. – 168 p.

[6] Bachman L.F. Fundamental Considerations in Language Testing. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 408 p.

[7] Brown P., Levinson S.C. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 345 p.

[8] Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1, No. 1. – P. 1–47.

[9] Cazden C.B. Classroom Discourse: The Language of Teaching and Learning. 2nd ed. – Portsmouth, NH: Heinemann, 2001. – 207 p.

[10] Grice H.P. Logic and Conversation // Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts / ed. by P. Cole, J.L. Morgan. – New York: Academic Press, 1975. – P. 41–58.

[11] Jeon E.H., Kaya T. Effects of L2 Instruction on Interlanguage Pragmatic Development: A Meta-Analysis // Synthesizing Research on Language Learning and Teaching / ed. by J.M. Norris, L. Ortega. – Amsterdam: John Benjamins, 2006. – P. 165–211.

[12] Leech G.N. Principles of Pragmatics. – London: Longman, 1983. – 250 p.